

Στις ανασκαφές της Αρχαίας Τενέας

/ Παιδεία και Πολιτισμός

Τον Οκτώβριο του 2020 ολοκληρώθηκαν οι εργασίες της συστηματικής αρχαιολογικής έρευνας στο Χιλιομόδι Κορινθίας, στο πλαίσιο του ερευνητικού προγράμματος «Αρχαίας Τενέας», υπό τη διεύθυνση της αρχαιολόγου Δρ. Έλενας Κόρκα και με φορέα υλοποίησης τη Διεύθυνση Προϊστορικών και Κλασικών Αρχαιοτήτων του Υπουργείου Πολιτισμού και Αθλητισμού.

Οι ανασκαφικές έρευνες συνεχίστηκαν στο χώρο του λουτρικού συγκροτήματος που εντοπίστηκε το 2019. Συγκεκριμένα, στα δυτικά αποκαλύφθηκαν χώροι παροχής των υδάτων του λουτρού. Στα νότια ολοκληρώθηκε η ανασκαφή του χώρου των αποδυτηρίων, συνολικής έκτασης 62 τ.μ. Όλος ο χώρος καλύπτεται από πήλινες πλάκες δαπέδου και περιμετρικά στους τοίχους του εντοπίζονται κτιστά θρανία. Τα αποδυτήρια στα ανατολικά επικοινωνούν με δυο νέες αίθουσες που ταυτίζονται με το tepidarium (χλιαρό λουτρό). Η μια εξ αυτών είναι πσίνα διαστάσεων 20 τ.μ., η οποία διαμορφώνεται εντός της αψίδας του tepidarium και

η δεύτερη αίθουσα φέρει στο δάπεδο της κατασκευές που υποδηλώνουν την ύπαρξη και χρήση λουτήρων. Ανατολικά του *terridarium* εντοπίστηκαν τα κατάλοιπα αψιδωτής κατασκευής και υποστρώματος δαπέδου στα νότια της αίθουσας που εντοπίστηκε το 2019 και η οποία περιλάμβανε λουτήρα και εκτεταμένο πήλινο δάπεδο.

Γενικότερα, το λουτρικό συγκρότημα φαίνεται πως κατασκευάστηκε αρχικά στα χρόνια του Αυγούστου με παρεμβάσεις και ανακατασκευές μέχρι και τους ύστερους ρωμαϊκούς χρόνους. Ωστόσο, το βόρειο τμήμα του είναι πιθανό να θεμελιώθηκε σε τοίχο αρχαϊκών χρόνων που συνδέεται με τη χρήση του πηγαδιού που διερευνήθηκε το 2019. Οι φετινές εργασίες βόρεια του πηγαδιού και του αρχαϊκού αποθέτη απέδωσαν σε βάθος σωρεία κεραμικής, ένα χάλκινο δακτυλίδι, χάλκινες και οστέινες περόνες, ένα ζωόμορφο ειδώλιο, όλα αρχαϊκών χρόνων. Στο βορειοδυτικό τμήμα των εγκαταστάσεων αποκαλύφθηκαν αναλημματικοί τοίχοι, που κατασκευάστηκαν κατά μεγάλο μέρος με *spolia* αρχαϊκών χρόνων, πρακτική που εφαρμόζεται στο σύνολο του μνημείου. Τα στοιχεία αυτά, δηλαδή, τρίγλυφα, επιστύλια, γείσα, κίονες και κυρίως τα δυο τμήματα από ραβδωτούς κίονες διαμέτρου 0,74μ. υποδηλώνουν την ύπαρξη μεγάλων δημόσιων κτιρίων αρχαϊκών

χρόνων στην εγγύτητα των λουτρών. Τέλος, βόρεια του λουτρικού συγκροτήματος αποκαλύφθηκε μια νέα πισίνα διαστάσεων 8,5 τ.μ., με δάπεδο από πήλινες πλάκες επικαλυμμένες με κονίαμα και κτιστά θρανία στον ανατολικό τοίχο της.

Αξιοσημείωτη είναι η εύρεση δύο εντοιχισμένων επιγραφών στους τοίχους του λουτρού. Συγκεκριμένα πρόκειται για τμήμα δημόσιας επιγραφής με επιζωγραφισμένο γείσο με ταινία ερυθρού χρώματος και κονίαμα στη πίσω όψη, που χρονολογείται στις αρχές του 5ου αι. π.Χ., η οποία βρέθηκε μαζί με σύγχρονό της αργυρό οβολό κοπής Άργους. Η δεύτερη επιγραφή εντοπίζεται σε λίθινο βάθρο αγάλματος και χρονολογείται στον 4ο αι. π.Χ. Φέρει το όνομα ΠΕΙΣΑΝΔΡΙΔΑΣ και είναι ιδιαίτερης σημασίας, καθώς αποτελεί την πρώτη ισχυρή ένδειξη σύνδεσης της Τενέας με την Τένεδο, πέραν των φιλολογικών πηγών. Ο Πίνδαρος αναφέρει τον Πείσανδρο ως γενάρχη της ηγεμονικής οικογένειας της Τενέδου, των Πεισανδριδών.

Οι λουτρικές εγκαταστάσεις καλύπτουν μέχρι στιγμής έκταση 875 τ.μ. δίχως να έχει εντοπιστεί ακόμη το frigidarium (η αίθουσα του κρύου λουτρού). Η έκταση του συγκροτήματος αποτελεί ένα επιπλέον στοιχείο που επιβεβαιώνει τη δημόσια χρήση τους. Στους χώρους των λουτρών μεταξύ άλλων εντοπίστηκαν δυο νομισματικοί θησαυροί, του 4ου και 5ου αι. μ.Χ.

Στο ανατολικό τμήμα της υπό διερεύνηση έκτασης αποκαλύφθηκαν σε διάταξη βορρά - νότου, εκτεταμένες και ισχυρές κτιριακές εγκαταστάσεις έκτασης 282 τ.μ., που ταυτίζονται με χώρους εμπορικής δραστηριότητας. Οι χώροι αυτοί συνδέονται με τα λουτρά μέσω λιθόστρωτου δρόμου. Χαρακτηριστικό είναι ότι σε αυτούς εντοπίστηκαν εκτός από αντικείμενα εμπορικής δραστηριότητας (ενεπίγραφος χάλκινος ζυγός, μυλόπετρες, γυάλινα και κεραμικά αγγεία, χάλκινο κοχλιάριο, κοσμήματα, σιδερένια αντικείμενα όπως, περόνες, πόρπες, ελάσματα, ήλοι κ.α.), μια σιδερένια αιχμή δόρατος, μια λίθινη επιγραφή εντοιχισμένη σε δεύτερη χρήση, μια πήλινη επιγραφή και πάνω από 300 νομίσματα. Μεταξύ των τελευταίων, τέσσερις νομισματικοί θησαυροί, από τους οποίους ξεχωρίζουν ένας από εβδομήντα δυο χάλκινα νομίσματα του 5ου αι. μ.Χ. και ένας θησαυρός από είκοσι εννέα σόλιδους, ένα σημίσιο (μισός σόλιδος), των αυτοκρατόρων Μαρκιανού, Ιουστίνου Α΄ και Ιουστινιανού (περιόδου 450 μ.Χ. έως 565 μ.Χ.), καθώς και ένα χρυσό δαχτυλίδι. Στην έκταση μεταξύ του λουτρού και των εμπορικών εγκαταστάσεων αποκαλύφθηκαν τμήματα τοίχων, οι οποίοι διαφαίνεται πως πιθανότατα περιβάλουν ένα νέο χώρο, ο οποίος θα διερευνηθεί συστηματικά του χρόνου. Τέλος, νότια των λουτρών εντοπίστηκε εργαστηριακός χώρος έκτασης 47 τ.μ., που σχετίζεται με την επεξεργασία σιδήρου. Συνολικά στη φετινή ανασκαφή ανευρέθηκαν πάνω από 400 νομίσματα διαφόρων χρονικών περιόδων της

αρχαιότητας.

Συμπερασματικά, η εικόνα της μέχρι στιγμής ανεσκαμμένης έκτασης αποδεικνύει τη διαχρονική συνέχεια του χώρου από τον 6ο αι. π.Χ. μέχρι και τον 6ο αι. μ.Χ., αποκαλύπτοντας στοιχεία της ιστορικής διαδρομής της πόλης, που αφορούν σε πολυτελείς εγκαταστάσεις σε όλες ανεξαιρέτως τις περιόδους κατοίκησης της Τενέας αλλά και σε ιστορικά γεγονότα, όπως φυσικές καταστροφές και βαρβαρικές επιδρομές. Προπάντων αξιοσημείωτη είναι η πληθώρα σημαντικών αρχιτεκτονικών μελών από δημόσια κτίρια αρχαϊκών χρόνων που ενσωματώνονται στις τοιχοδομίες των ρωμαϊκών οικοδομημάτων.

Το πρόγραμμα, υπό τη Διεύθυνση της Δρ. Ε. Κόρκα, υποστηρίζεται από διεπιστημονική ομάδα, αρχαιολόγων με υπεύθυνη την κ. Π. Ευαγγέλογλου, αρχαιολόγο της ΕΦΑ Κορινθίας, νομισματολόγων με υπεύθυνο τον Δρ. Κ. Λαγό, ανθρωπολόγων με υπεύθυνη την αναπληρώτρια καθηγήτρια του Δ.Π.Θ. κ. Χρ. Παπαγεωργοπούλου, τοπογράφων με υπεύθυνο τον καθηγητή αγρονόμων και τοπογράφων μηχανικών του Ε.Μ.Π. κ. Α. Γεωργόπουλο και γεωλόγων με υπεύθυνο καθηγητή του Α.Π.Θ. κ. Γρ. Τσόκα. Στο πλαίσιο των παραπάνω συνεργασιών εφαρμόστηκαν σύγχρονες μέθοδοι φωτογραμμετρικής αποτύπωσης, τρισδιάστατης απεικόνισης αρχαιολογικών αντικειμένων και ανθρωπολογικού υλικού, καθώς και γεωφυσικές διασκοπήσεις. Για μια ακόμη χρονιά συμμετείχαν φοιτητές από Πανεπιστημιακά Ιδρύματα της Ελλάδας με υπεύθυνους τομεάρχες τους αρχαιολόγους Π. Βλάχου, Μ. Ιωάννου, Π. Παναϊλίδη, Μ. Σύρρου, Χρ. Τερζούδη, Ι. Χρηστίδη, Κ. Ψύχα, τον αρχιτέκτονα Δ. Μπάρτζη, τους τοπογράφους Α. Αναστασίου, Ε. Κούτρο, Ε. Συρόκου, και τη συντηρήτρια Β. Παπαρίδου.

Την αρωγή τους στο ερευνητικό πρόγραμμα πρόσφεραν, η Περιφέρεια Πελοποννήσου, ο Δήμος Κορινθίων, το Ίδρυμα Π. και Α. Κανελλοπούλου, η εταιρεία Χρ. Τσαούση, MYTILINEOS, Λάβρα Α. Ε. θυγατρική του Ομίλου Ηρακλής. Σημαντική υπήρξε η αρωγή του διοικητική κ. Καρπούζη και του προσωπικού του Νοσοκομείου Κορίνθου για τη διεξαγωγή των διαγνωστικών τεστ για τον COVID-19 στους συμμετέχοντες στην έρευνα, όπως και το σωματείο «Φίλοι Αρχαίας Τενέας» και οι κάτοικοι του Χιλιομοδίου. Το ερευνητικό πρόγραμμα έχουν συνδράμει επίσης οι κ.κ. Τάκης, Κανέλλος, Ξύδης, Ταγαράς, Κουρέλιας και Χασικίδης που παραχώρησαν τα αγροτεμάχια τους για τη διεξαγωγή της έρευνας, καθώς και οι Μανούσος και Μαρία Μανουσάκη και Θωμάς Αθανασάκος και Παναγιώτα Βουρβουροπούλου οι οποίοι φιλοξένησαν τους τομεάρχες και συνεργάτες-ερευνητές μας. Η ερευνητική ομάδα ευχαριστεί τη ΔΙΠΚΑ και ΕΦΑ Κορινθίας καθώς και τη Διεύθυνση Συντήρησης Αρχαίων και Νεοτέρων Μνημείων, την ΕΦΑ Πόλης Αθηνών και το Νομισματικό Μουσείο για την υποστήριξη τους.